

Per a una relectura de Josep Carner, I

#PROJECTECARNER / 17 SETEMBRE, 2020

 Sempre que llegim, posem en joc una sèrie de nocions adquirides no només de caràcter genèric, sinó referides específicament a l'obra concreta que tenim entre les mans, encara que sigui la primera vegada que ens hi endinsem o el primer cop que entrem en contacte amb l'autor. Aquestes nocions ens arriben per qualsevol via —des de la solapa del llibre al que n'hem sentit en una xarxa, a l'escola, a la televisió o en qualsevol conversa. I ens condicionen la lectura, a vegades inconscientment. En el cas de Josep Carner, s'han infiltrat en aquestes nocions una sèrie de tòpics que malmeten seriosament la comprensió dels seus textos. Són omnipresents en els comentaris sobre ell, tant entre defensors com entre detractors. Alguns es basen en afirmacions que podem considerar correctes, però que, a mesura que s'han anat repetint o que la nostra memòria les redueix a fórmules, perden l'especificitat originària per adquirir un to genèric que desenfoca la percepció de l'autor. En aquest article, que es presenta dividit en dues parts, m'agradaria desmuntar alguns d'aquests tòpics per tal d'alliberar-ne els prejudicis amb què els lectors d'avui s'enfronten a l'obra de Carner. Soc conscient que és un objectiu molt ambiciós pels límits en què em moc, però l'Any Carner i una revista digital de crítica literària titulada *La Lectora* em semblen un context immillorable per intentar-ho.

«Josep Carner és un poeta noucentista»

Mai una frase tan clara, precisa i certa no deu haver generat tanta confusió. El problema no ve tant de l'afirmació en si, que és correcta, com de la confusió dels termes que la componen. Josep Carner fou un dels intel·lectuals capdavanters del Noucentisme: va col·laborar a construir el moviment, va aportar-hi algunes de les idees fonamentals, va difondre'n la ideologia, va actuar-hi com a soldat més o menys disciplinat. El problema arriba quan s'intenta fer servir aquesta veritat per llegir la poesia de l'autor. I és que el Noucentisme fou un moviment molt ben delimitat en el temps, la ideologia i les estratègies que no va proposar una noció única d'art i literatura, sinó un sistema d'idees que els influïa en diversos aspectes. Des de la ideologia noucentista es prioritzaren certs gèneres, tradicions i estètiques de l'Europa de l'època —poesia, classicisme, mediterranisme, racionalisme, convenció, etc. Però allò que és específic del moviment i el defineix no és una estètica, un art o una literatura, sinó una tàctica d'actuació: l'aliança entre intel·lectuals i polítics representants de la burgesia per a la construcció d'una Catalunya moderna. Carner fou noucentista en tant que participà de manera plena i activa d'aquesta aliança. Ara bé, com ajuda això a llegir la seva poesia?

D'entrada, sembla clar que la ideologia noucentista defineix el rol que Carner considera que han de tenir els poetes en la societat. Un rol oposat al que els atorgaven el Modernisme i el simbolisme. Això, sens dubte, influeix l'estètica concreta de les obres i la poètica des de la qual s'escriuen. Ara bé, cal precisar que Carner fou un dels principals constructors de la ideologia noucentista i que, de fet, aquesta havia assumit abans d'ell les idees que li permeteren proposar el poeta com a professional tècnic en una societat organitzada a la manera moderna. Aquesta idea del poeta és el que té de noucentista una poesia que treballa la llengua, el vers i el significat com un arquitecte treballa les cases que construeix o un enginyer les edificacions civils. Altres aspectes de la ideologia noucentista poden detectar-se en els dos llibres de sonets que Carner publicà el 1905 i el 1907 o en *Els fruits saborosos* (1906). No obstant això, aquests, amb la idea del poeta que tenen al darrere, són escrits com a poesia moderna, és a dir, com obres que no pretenen pas ser la il·lustració de cap sistema d'idees i, molt menys, d'una política. Les escriu un poeta noucentista per integrar-les en la literatura europea del moment, amb les novetats més recents de la qual és evident que entren en relació —des de les reaccions antisimbolistes o el nou classicisme fins al naturisme o la poesia de Francis Jammes. De fet, l'indret que Carner reservava per a la poesia en la societat moderna que havia de construir el Noucentisme era el de gènere literari autònom per excel·lència. En altres paraules, per a Carner, la creació d'una societat moderna per part del Noucentisme havia de permetre que la poesia deixés de dependre de les idees polítiques, cosa que havia passat durant la Renaixença i en part de l'obra de Maragall. Una poesia completament autònoma i, per tant, moderna, seria la prova del triomf del Noucentisme. I això és el que el mateix Carner afirma que passa en *La paraula en el vent* (1914) des del pròleg del poemari. Per tant, què és el que té de noucentista? Paradoxalment, que no s'hi troba res del Noucentisme, només que ocupa l'espai que aquest moviment va construir per a la poesia catalana.

Altrament, el Noucentisme només anà del 1906 fins al 1922-23. S'esfondrà completament quan els intel·lectuals trencaren el pacte amb els polítics burgesos el 1922 i esdevingué ja impossible quan la dictadura de Primo de Rivera impedí l'actuació institucional de la política catalanista. Parlar de Noucentisme més enllà d'aquest moment és una confusió que ha generat molts malentesos, ja que el terme perd l'especificitat que té com a nom d'un moviment sociocultural i passa a definir no se sap ben bé quina estètica o poètica o propòsit. Això fa que sigui un error referir-se al conjunt de la figura de Carner com a poeta noucentista. Aquesta etiqueta només explica una part de la seva obra pertanyent a una part de la seva trajectòria. Durant la qual, a més, allò que en defineix la poesia és la construcció de l'autonomia del gènere respecte de qualsevol ideologia, política o discurs que no defineixin els mateixos processos intrínsecament poètics.

Per tant, sí, Carner és un poeta noucentista i assumir-ho és imprescindible per comprendre el desenvolupament històric de la seva obra. Aquesta, però, ens ensenya que no en podem llegir la poesia exclusivament en funció d'una ideologia, ja sigui noucentista, catòlica o republicana. Si en fem una lectura parcial o partidista, hi podem trobar en cada moment elements de totes aquestes ideologies. Però cal llegir-la sempre més enllà d'això.

«Josep Carner és un poeta catòlic»

Ara pots dir: això pot ser un tòpic, però és una veritat com un temple. I jo podria sortir amb allò de: en tot cas, és un catòlic poeta —que, de fet, seria més veritat que un temple. Però per desfer la confusió provocada per aquesta sentència no crec que s'hagi d'anar per aquí.

Quan Gabriel Ferrater va fer una justament famosa lectura de *Nabí* com a poema no necessàriament —menys encara, exclusivament— catòlic, els croats, inquisidors i moralistes li van caure a sobre com si visquéssim a l'Edat Mitjana. No calia. És evident que es pot fer una lectura catòlica, fins i tot doctrinal, de *Nabí* i de qualsevol poema de Carner. Era un home catòlic que no va renunciar mai a la seva religió ni va negar-ne el valor que per a ell tenia en tots els aspectes de la seva vida, inclosa, és clar, la poesia. La qüestió és que, com va demostrar sobradament Ferrater, no escriu poesia en tant que catòlic sinó en tant que poeta. Hi ha una diferència vertiginosa. La que, per exemple, va de Carner i Riba a Camil Geis i Miquel Melendres.

En efecte, Carner no escriu els seus poemes com qui ja té tots els problemes de la vida resolts perquè creu en Déu. Ben al contrari, tots els seus llibres es construeixen com a processos de recerca de veritats humanes que cal trobar i que, per tant, no venen donades. És essencial a la poètica de Carner la idea que sempre ens construïm cap endavant en el temps, fent descobriments que sovint resulten erronis o parcials, que a vegades corregim amb nous errors i que, per tant, no existeix cap veritat absoluta revelada i assegurada. En la seva poesia fins i tot el valor del cristianisme ha de ser descobert. No ve donat. Perquè per a ell la poesia era un mitjà de coneixement que anava desenvolupant a mesura que vivia —d'aquí un volum com *Poesia*. En això, *Nabí* és tan clar que es fa difícil creure que hi hagi gent que no ho vegi. Jonàs s'equivoca una i una altra vegada. De fet, el seu primer error és voler evitar de construir-se com a individu en el temps tornant al paradís perdut —això que els romàntics es passaven la vida intentant fer. Ha d'aprendre que no pot. Que un cop despertats a la consciència, sempre ens construïm cap endavant en un procés ple d'errors com els que encara li queden per cometre. Jonàs sap i respecta els manaments divins des del primer moment, però no els entén ni els coneix —per això és capaç fins i tot de matar. N'ha de descobrir el valor a mesura que aprèn avançant en el temps. Aquest procés de descoberta i justificació del valor ètic i de la funció elemental d'una idea com que no es pot matar té una transcendència que va molt més enllà del cristianisme. I és que Josep Carner era catòlic. Però mai va fer una poesia de tesi catòlica, mai va cometre l'error d'emprar les regles del vers com un simple recurs per expressar la seva religió. Això, ho sabia perfectament, no hauria estat escriure poesia.

Es tracta d'una confusió molt simple en un aspecte fonamental de la literatura moderna, que redueix l'abast del Carner de molts carnerians i dona munició als anticarnerians. Uns interpreten que, com que és catòlic, el missatge predominant, si no l'únic, de la seva poesia és el de la fe. Que no cal anar mes enllà. Que fa un poema sobre Jonàs per exaltar el valor de la Bíblia i del catolicisme. Els altres el neguen com a poeta perquè ser catòlic no és modern i escriure poesia per fer versions de la Bíblia encara menys. Josep Carner era catòlic. I era poeta. I modern.

«Josep Carner no construeix els llibres»

La idea que els llibres de Carner són simples reculls de textos mínimament estructurats sense gaire atenció, acompanya pràcticament totes les edicions i comentaris de les seves obres. I és que la confecció dels llibres carnerians es produeix gairebé sempre en circumstàncies tan incertes, contingents i canviants, que sovint els fan semblar fruits de l'atzar. D'entrada, neixen sempre com reculls de poemes o proses publicats de manera esparsa a la premsa o en llibres anteriors. A més, el 1921 Carner comença la carrera consular que l'allunya de l'indret on hi ha les editorials que el publiquen, cosa que li impedeix controlar de prop els processos d'edició. Una situació que encara es complica més quan, en la postguerra, decideix revisar tota la seva poesia des de l'exili, i, per tant, sense tenir fàcil accés al material publicat, per acabar fent-ne una obra magna, *Poesia*, elaborada des de la distància comunicant-se epistolàriament amb els editors. Tot això fa que la tasca d'edició filològica de Carner sigui complicadíssima i que calgui agrair-la tant a aquells que s'hi dediquen.

Un mínim aclariment de l'embull de circumstàncies complexes en què neixen els llibres carnerians permet concloure que sí, que Carner es mirava força quins havien de ser el primer i l'últim poema del llibre, quina estructura general havia de tenir i poca cosa més. D'altra banda, aquesta estructura general sovint és tan simple que es basa només en les estacions de l'any, de manera que els poemes es deurien recollir més o menys en l'ordre cronològic de publicació i tira milles. Res de les estructures arquitectòniques d'un Foix —la majoria, per cert, encara per desvelar— o d'un Riba —que, d'altra banda, recull els poemes gairebé en ordre cronològic de composició i, en efecte, en resulten sempre processos de coneixement perfectament articulats.

Diria que en aquesta manera de llegir Carner hi afluïxen confusions de diferent ordre que, al final, enterboleixen la comprensió dels llibres. Hi ha lectors que troben Carner tan amable, tan lleuger, i el sentit dels seus poemes tan simple i directe, que els sembla que tampoc no n'hi ha per tant i que allò no deu estar gaire treballat. Un altre tipus de lector sol estar tan pendent de la dada històrica, que s'oblida que aquesta no és l'objectiu, sinó un pas del procés de lectura. O encara un altre està tan convençut que muntar una obra arquitectònica hauria estat impossible per a ell en les circumstàncies en què ho va fer Carner, que atribueix les pròpies limitacions ideals a la genialitat real de Carner. En qualsevol cas, la lectura atenta dels seus llibres indica tot el contrari del que afirma aquest tòpic: no només que cadascun té una estructura perfectament travada, sinó que, a més, aquesta vessa fins a construir amb una arquitectura perfecta i una unitat excepcional el conjunt d'una obra vastíssima. Vegem alguns exemples de com passa això.

La paraula en el vent és un d'aquests llibres compostos recollint poemes ja publicats prèviament, ara organitzats d'acord amb el transcurs de les estacions. No obstant això, gràcies a la relació entre poemes i estructura general, tot hi adquireix uns sentits simbòlics que no sempre tenien els poemes independentment. Fins al punt que hi ha dos poemes amb el mateix títol, «Infidelitat», el significat complet dels quals depèn del contrast entre si i de la seva posició dins l'estructura del llibre: el primer pertany als poemes de tardor i comenta la infidelitat fixada en una pintura al·legòrica, mentre que el segon pertany a la primavera del final del llibre i anuncia com, lluny de l'art, de la reflexió, del món del pensament, tot en la vida és infidel a tot. La primavera i la tardor són les dues estacions predominants del llibre. La primera l'obre i el tanca —aportant-hi així tots els sentits simbòlics de les idees de temps cíclic i de renaixement natural, vital i espiritual. En contrast amb aquesta, la tardor és el moment de detenció temporal i reflexió artística d'allò que s'ha viscut primaverament. Doncs bé, dos llibres posteriors de Carner es dediquen precisament un a cada sentit simbòlic d'aquestes estacions: *La primavera al poblet* i *El veire encantat*. Cadascun amb la seva pròpia estructura basada també en el cicle estacional complet, sorgeixen clarament de la de *La paraula en el vent* desenvolupant-ne la significació poètica.

Si només es tractés d'això, però, seria cert que l'estructura dels llibres carnerians és laxa, no pas travada. Tanmateix, *La paraula en el vent* també construeix un procés de coneixement que es desenvolupa poema rere poema i que depèn dels diferents estats de consciència que en componen cadascun. No tinc espai per estendre-m'hi i **ja ho he estudiat detalladament**.

Un exemple més clàssic d'aquesta mena d'estructures és la d'*El cor quiet*. S'organitza en cinc parts que es despleguen des de la central, «Les estampes», com en forma de mirall. «Les nits» obre el recull amb una poesia plena d'interrogacions retòriques en què un jo poètic solitari es troba en la foscor del misteri del món. Aquest se li il·lumina al llarg d'un procés lineal de coneixement per la presència dels altres, en tant que s'hi pot emmirallar i conèixer-s'hi —en un llibre que té una estructura de mirall. De manera que, tot seguit, «Els arbres», poetitza aquests vegetals com a correlat de la vida en companyia. Segona part que es correspon amb la quarta, «Les adreces», en què el poeta s'adreça a diversos coneguts. De la mateixa manera, la darrera part es correspon a la primera: s'hi passa de la incertesa i l'angoixa d'aquella a «L'assenyament» del qui coneix la vida perquè se n'ha distanciat, l'ha mirada des de fora del temps, ha analitzat «el cor quiet», especialment en la secció central, el «cor» del llibre, «Les estampes», és a dir, les imatges «quietes». Aquest recorregut, circular en tant que clos en si mateix, és, alhora, lineal en tant que procés de coneixement de la diversitat del món i l'experiència (les primeres quatre parts duen el títol en plural) que desemboca en la unificació d'aquests (la darrera secció és l'única amb el títol en singular: «L'assenyament»). Per si això fos poc, cada part té també una estructura interna perfectament pensada, com he apuntat respecte de la primera o demostra la central, que, un cop més, s'organitza d'acord amb el cicle estacional: comença a l'estiu amb l'arribada de Venus i acaba amb diversos poemes primaverals que situen al costat del renaixement de la natura el del món en l'esperit i la bellesa, en Venus, en la poesia. I, encara, per damunt d'aquestes seccions, el primer i el darrer poema del llibre es fan referències textuais molt explícites en què es mostra el plantejament i la resolució final dels conflictes que s'investiguen.

De fet, pretendre que un poema narratiu com *Nabí* no s'ha hagut de «construir» és un error evident. No només perquè el desenvolupament narratiu n'explicita la unitat, sinó sobretot perquè en fa més evident que mai la coherència i la cohesió dels símbols que s'hi desenvolupen en diversos nivells: un procés lineal de coneixement; unes aparicions recurrents; una estructura també simbòlica. Pel que fa a aquesta darrera, només cal tenir present la importància simbòlica que hi té el número tres i posar-ho en relació amb el fet que es tracta d'un poema compost de tres vegades tres cants —més un desè cant que hi fa d'epíleg des de la llunyania temporal dels fets succeïts.

Evidentment, després de tota aquesta trajectòria, Carner no podia deixar a l'atzar l'organització del llibre que havia de recollir el conjunt dels seus versos. Fins al punt que es tracta d'una de les estructures més ben travades de la literatura de tots els temps. Permet no només potenciar infinitament els significats dels poemes, sinó fer-ne lectures dels símbols en diversos nivells de sentit. El primer a apuntar-ho va ser Joan Ferraté en una **cèlebre reivindicació d'aquest recull** no pas com a simple recopilació, sinó com a obra nova i autònoma. Però diria que es va equivocar en algunes apreciacions fonamentals que ajuden a recompondre-la adequadament.

El llibre té 13 seccions, la darrera de les quals és «Absència». Aquí és on hi ha la pista clau. La noció d'absència requereix la de lloc: s'és absent d'un indret, com Carner era absent de Catalunya. Això fa del tot evident que no pot ser una casualitat que la segona secció del llibre es tituli —oh, sorpresa!— «Lloc». Tenim el lloc al principi del llibre, del qual s'és absent al final. Bé, al principi del tot no, ja que la primera secció és «Els fruits saborosos», que fa de pròleg perquè és el recull que Carner considerarà «una mena de formal bateig meu en literatura» i perquè ofereix com un resum de totes les experiències vitals que acaba poetitzant el conjunt de *Poesia*. A més, el darrer poema d'«Absència» remet explícitament al primer d'«Els fruits saborosos» en un nou cercle ple de sentit simbòlic.

Tenim doncs una mena de pròleg, «Els fruits saborosos», després del qual les seccions es van desplegant per parelles emmirallades des d'una punta a l'altra com passa a *El cor quiet* —en aquest cas, però, sense centre, van totes aparellades. «Lloc» (2) remet evidentment a «Absència» (13). Entre aquestes dues, «Auques i ventalls» (3), poesia d'inspiració tradicional catalana, s'emmiralla en «Lluna i llanterna» (12), poesia d'inspiració tradicional xinesa, així com «Llegendari» (4) correspon a la llegenda bíblica de «Nabí» (11). «Ofrena» (5), lírica amorosa, poesia de coneixement de l'experiència, enllaça amb «Mar» (10) en tant que aquest és tradicionalment una imatge del món i els mariners que en protagonitzen els poemes són els homes de totes les experiències, analitzades a «Ofrena». Tot seguit, si «Llunari» (6) és una secció sobre el cicle de temps natural naixement-creixement-mort-renaixement, «Verb» (9) ho és sobre el cicle espiritual que segueix el mateix ordre. I si la natura l'habiten els «Arbres» (7), imatge dels homes examinats als poemes d'anàlisi interior de «Cor quiet» (8), aquests habiten al si de déu, que és el «Verb». Suposo que es veu clar això que acabo d'apuntar en relacionar «Arbres» amb «Cor quiet» dins l'estructura binària del llibre, però també amb la secció que les precedeix, «Llunari», i la que les segueix, «Verb» en la seqüència natura (6) – arbres (7) – homes (8) – déu (9): *Poesia* no només es replega sobre si mateix emmirallant les seves seccions, sinó que també es desplega seqüencialment. A més, no cal dir que cada secció té també una estructura premeditada —més arquitectònica en uns casos, més laxa en d'altres, però sempre significativa. O que hi ha altres correspondències com que, si el llibre s'obre amb un pròleg que en fa la condensació, a mesura que s'acaba, dues seccions, «Nabí» i «Lluna i llanterna», són el reflex resumit del conjunt. Es tracta d'una estructura que apunta tantes potencials correspondències que multipliquen els sentits del llibre obrint-lo fins a l'infinit.

Si en mirem una mica de prop l'estructura lineal, veurem que porta del «Lloc» a l'«Absència», de l'aquí a l'allà, de la vida a la mort —però una mort no definitiva, com apunta la referència del darrer poema al primer. El llibre s'obre amb poesia majoritàriament patriòtica, tradicional i popularitzant catalana («Lloc», «Auques i ventalls» i un «Llegendari» majoritàriament català). Després creua el «Mar» i desemboca en un predomini de mites i tradicions allunyats: del Pròxim Orient («Nabí», «Absència»), xinesos («Lluna i llanterna») o nàhuatl («Absència»). És el recorregut biogràfic del mateix Carner —també el bibliogràfic es pot resseguir en l'estructura de *Poesia*. Va partir de Catalunya per viure al Líban on s'ambienta «Nabí» o al Mèxic i la Bèlgica dels poemes d'«Absència» —i, si bé no va visitar la Xina, en va conèixer la poesia, de manera que la pot considerar un indret propi en una associació de vida mundana i vida poètica típica d'ell. Però l'estructura de *Poesia* fa que les llunyanies finals quedin emmirallades en els localismes originaris, que els homes d'allà siguin d'aquí i viceversa. Ofereix una poesia autònoma i universal alhora que d'un temps, un país, una llengua i una biografia. La vida d'un sol poeta exiliat, però indissolublement lligat a un sol lloc i una sola llengua es converteix en la poesia de tota la humanitat.

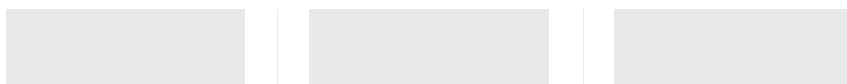
ETIQUETES: #PROJECTECARNER POESIA POESIA CATALANA

JORDI MARRUGAT | ÚLTIMES PUBLICACIONS

(Sabadell, 1978). És doctor en Estudis Hispànics per la Universitat de Sheffield i en Filologia Catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona. Té nombrosos estudis sobre l'obra de Josep Carner, Marià Manent, Carles Hac Mor, Ester Xargay, Joan Brossa o Mercè Rodoreda, entre molts altres. És professor Serra Hünter de literatura catalana a la Universitat de Barcelona.

Articles relacionats

**Sortir de festa amb
Carles Riba**

**Tres passatges de
Nabí. III**

**Del taller a la càtedra:
una mica d'història
sobre les
*Poetikvorlesungen***

[Llibres](#)
[Cultura](#)
[Nosaltres](#)
[Contacte](#)

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

[Política de privacitat](#)
Copyleft

© LA LECTORA 2018